

§ 88

Svar på uppdragsberedningens verksamhetsrapport 2024

Dnr NLL-01297-2024

Regionstyrelsens beslut

Regionstyrelsen beslutar att:

1. föreslå regionfullmäktige besluta att godkänna regionstyrelsens hantering av uppdragsberednings verksamhetsrapport för 2024
2. föreslå regionfullmäktige besluta att genomförda uppdrag återrapporteras till regionfullmäktiges beredningar i samband med regionfullmäktiges utbildningsdag 2026
3. ge regiondirektören i uppdrag att, under förutsättning att regionfullmäktige godkänner regionstyrelsens hantering av beredningsrapporten, säkerställa att föreslagna åtgärder genomförs.

Yttrande till beslutsförslaget

Regionstyrelsen delar uppdragsberedningens bild av att psykisk hälsa är en grundläggande fråga för hela Norrbotten. Det är av största vikt att få del av norrbottningarnas syn på regionens insatser, för att tillsammans med brukarorganisationerna inom området kunna tillvarata brukarnas och de närståendes upplevelse av vård och behandling. Styrelsen anser det även angeläget att utforska möjligheterna att stärka samverkan med civilsamhället avseende utveckling av kompletterande insatser för att nå riskgrupper i ett tidigare skede. De åtgärder som pågår och planeras på området stämmer väl överens med de behov som uppdragsberedningen identifierat och med förslag i nya nationella strategier på området. Åtgärderna förväntas leda till en bättre och än mer jämlik psykisk hälsa hos länets befolkning på sikt.

Sammanfattning

Regionfullmäktiges uppdragsberedning har under verksamhetsåret 2024 arbetat med uppdraget psykisk hälsa. Beredningens ledamöter har genomfört dialoger med medborgare i samtliga kommuner i Norrbotten. Verksamhetsrapporten innehåller en redovisning av medborgarnas behov inom det aktuella uppdraget.

Bland annat visar medborgardialogerna att hälso- och sjukvården kan upplevas som fragmenterad, vilket kan göra det svårt för medborgaren att få en helhetsbild av sin hälsa. Uppdragsberedningen noterar även att tillgängligheten till hjälp när den psykiska hälsan sviktar inte är jämlik i Norrbotten.

Vidare noterar uppdragsberedningen ett behov av mer och lättillgänglig information med koppling till den psykiska hälsan. Medborgardialogerna visar också att bemötandet inom hälso- och sjukvården varierar samt att personer som har besvär med den psykiska hälsan kan få det ännu mer jobbigt med svenska språket.

Digitala lösningar och e-hälsa har kommit på tal under medborgardialogerna som möjliga vägar för att öka tillgängligheten och effektiviteten inom hälso- och sjukvården. Medborgardialogerna visar slutligen att det finns en machokultur i Norrbotten.

Regionstyrelsen redovisar i ärendet pågående arbeten och föreslår ett antal åtgärder för att säkerställa en positiv utveckling av medborgarnas psykiska hälsa.

Ärendet

Regionfullmäktige beslutade den 21 december 2022 att uppdragsberedningen för år 2024 tilldelas uppdraget Psykisk hälsa. I sin verksamhetsrapport presenterar uppdragsberedningen fakta i ärenden och redovisar sina slutsatser.

De behov som beredningen identifierat och vill uppmärksamma sammanfattas i ett antal behovspunkter med koppling till psykisk hälsa i Norrbotten.

- Det finns ett behov av att regionen arbetar ännu mer förebyggande och stöttar medborgarna med den psykiska hälsan för ett hälsosamt och meningsfullt liv i Norrbotten.
- Beredningen ser ett behov av att regionen utökar arbetet med att förebygga ensamhet och utanförskap i Norrbotten.
- Det finns ett behov av utökad och mer lättillgänglig information till personer som har problem med psykisk hälsa samt till deras anhöriga och närstående
- Föreningslivet är ett viktigt komplement till hälso- och sjukvården och har ett behov av ytterligare stöttning från regionen inom en rad olika områden.
- Norrbotten ska vara ett jämlikt och jämställt län för alla oavsett ålder, kön, könsidentitet och könsuttryck, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning samt geografisk och etnisk härkomst. För att uppnå detta finns behov av att regionen arbetar vidare med frågor som handlar om jämlikhet och jämställdhet, motverkar machokultur och kämpar för allas lika värde.
- För att uppnå god psykisk hälsa finns ett behov av att hälso- och sjukvården har ett holistiskt omhändertagande och ser hela människan i en sammanhållen vårdkedja.

Svar på uppdragsberedningens rapport

Region Norrbotten bidrar till en förbättrad psykisk och fysisk hälsa genom att huvudsakligen fokusera på levnadsvanor. Arbetet sker med tonvikt på områdena fysisk aktivitet och mer hälsosamma matvanor där länet har stor förbättringspotential.

I januari 2025 antogs den nationella strategin ”Det handlar om livet”. Strategin innebär en långsiktig insats i samverkan mellan olika aktörer för psykisk hälsa och suicidprevention. Strategins vision är ett samhälle som främjar en god och jämlik

hälsa i hela befolkningen, och där ingen ska behöva hamna i en situation där den enda utvägen upplevs vara suicid.

Strategin har fyra övergripande mål:

- En bättre psykisk hälsa i hela befolkningen
- Färre liv förlorade i suicid
- Minskad ojämlikhet i psykisk hälsa
- Minskade negativa konsekvenser på grund av psykiatriska tillstånd

För att nå de övergripande målen finns sju delmål:

- Ökat fokus på att stärka psykiskt välbefinnande och psykisk hälsa som resurs för individ och samhälle
- Ökade investeringar i barn och unga för en god psykisk hälsa genom hela livet
- Ett inkluderande och hållbart arbetsliv som främjar psykisk hälsa
- Ett inkluderande samhälle med delaktiga invånare
- Vård och omsorg som möter patienters och brukares behov
- Stärkt suicidpreventivt arbete
- Stärkt kunskapsutveckling inom området psykisk hälsa och suicidprevention

SKR och staten har för 2025 tecknat en överenskommelse om strategiska insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention. Överenskommelsen ska bidra till att stödja en strategisk utveckling i enlighet med den nationella strategin.

Region Norrbottens insatser för att förebygga och stötta medborgarna med den psykiska hälsan bör vara i enlighet med den nationella strategin och den nationella överenskommelsen.

Mot bakgrund av detta och av vad som framkommit i medborgardialogerna föreslås därför fortsatta och nya åtgärder inom följande områden:

- Insatser i skolan
- Insatser för barn och unga
- Stärkt vårdkedja
- Stärkt jämlikhet
- Minskad alkoholkonsumtion
- Stärkt suicidpreventivt arbete
- Samordnade insatser för personer med komplexa behov med särskilt fokus på samsjuklighet och psykiatrisk heldygnsvård, tvångsvård och rättspsykiatrisk vård

Insatser i skolan

Det finns ett antal program för skolan inom psykisk hälsa och suicidprevention. Inom Uppdrag psykisk hälsa (UPH) har regionen i samarbete med länets kommuner initierat en kartläggning för att ta reda på vilka program och metoder som används idag och vilka behov som skolorna har när det gäller insatser inom området.

Insatser för barn- och unga

Norrbuss-överenskommelsen reviderades och utvecklades under 2024 i samarbete med länets kommuner och under 2025 kommer en rutin för arbetet att tas fram. Samordning och samverkan när det gäller insatser för målgruppen är viktig utifrån ett hälsofrämjande perspektiv men också för att komma in med tidiga och/eller suicidpreventiva insatser.

Exempel på pågående arbeten som kan spridas i länet:

- projektet ”Utväg” som Region Norrbotten stödjer vänder sig till unga 18–30 år som står utanför arbetsmarknaden. Projektet vänder sig också till närstående.
- ”En väg in” är ett projekt som syftar till att underlätta kontaktvägarna in till vården för målgruppen.
- projektet ”Dans för hälsa” drivs av Kulturskolan och vänder sig till ungdomar i åldern 13–19 år i alla länets kommuner. Insatsen är främjande insats för ungas psykiska hälsa.

Generation Pep

Generation Pep är en icke-vinstdrivande organisation som arbetar långsiktigt för barn och ungas hälsa tillsammans med aktörer från hela samhället. Region Norrbotten utforskar under 2025 möjligheterna att bli en så kallad Pep-region. Syftet är att göra en intern kraftsamling för att långsiktigt stärka barn och ungas fysiska och psykiska hälsa. En del i arbetet handlar om att inventera vad regionens verksamheter gör redan idag för att främja goda matvanor och ökad fysisk aktivitet bland barn och unga. Parallellt med det interna arbetet pågår ett externt arbete som handlar om att underlätta för kommuner och andra aktörer i länet att nyttja Generation Peps verktyg, stöd och vägledning samt samarbeta med varandra. Det interna och externa arbetet underlättas av att regionen har avsatt en del av en tjänst med samordnande ansvar för arbetet.

Må bra-samtal

”Må bra-samtal” syftar till att på ett strukturerat och likartat sätt prata om levnadsvanor som har påverkan på den psykiska hälsan utifrån den mentala tallriksmodellen. Arbetet riktar sig till alla verksamheter som möter barn och unga, i såväl regional som kommunal regi. Syftet med införandet av metoden är att få till ett strukturerat sätt att ställa frågor, ta emot svar, erbjuda stöd och dokumentera arbetet. Målsättningen är att stärka första linjens personal att våga lyfta frågor kring psykisk ohälsa samt levnadsvanor och andra livsstilsfaktorer som har påverkan på den psykiska hälsan.

Lets gå – trampa på

Lets gå – trampa på är en aktivitet som uppmuntrar barn och familjer att välja att gå och cykla i stället för att ta bilen. Aktiviteten sker i nära samarbete med Luleå tekniska universitet och har pågått från och med 2019 - med fokus på barn i mellanstadieåldern. Från och med 2025 har arbetet kompletterats med att inkludera vårdnadshavare till barn mellan 0–5 år samt ungdomar 11–15 år.

Från och med 2025 kommer mödra- och barnhälsovården och länets förskolor uppmuntra föräldrar till att lämna bilen hemma, för att i stället välja aktiva transporter. Den digitala informationen som vänder sig direkt till 11–15 åringar

lyfter aktiva transporter som en viktig resurs för psykisk hälsa. Utgångspunkten är den mentala tallriksmodellen och dess sju friskfaktorer för en hållbar och hälsosam vardag.

Stärkt vårdkedja

Något som framkom i dialogen med norrbottningarna var deras upplevelse av en fragmenterad vård som saknade helhetssyn. En välfungerande vårdkedja möjliggör vård på ett effektivt sätt och via professionell samverkan kan en mer sammanhållen vård ges. Detta har också visat sig ha viss suicidpreventiv effekt och bör därför vara något som prioriteras i arbetet med att stärka den psykiska hälsan. Dessutom är arbete för en högkvalitativ och säker vård i enlighet med ett av delmålen i nya nationella strategin gällande minskade negativa konsekvenser på grund av psykiatriska tillstånd.

Regionen har inom området psykisk hälsa ett antal vård- och insatsprogram, nationella riktlinjer och vårdförlopp. Vi har i regionen utfört gap-analyser utifrån flera av dem, i några av arbetsgrupperna har även kommunerna deltagit.

Att fortsatt arbeta utefter resultat i gap-analyserna och med att implementera vård- och insatsprogram, nationella riktlinjer och vårdförlopp är en viktig del i att skapa en sammanhållen vårdkedja. Det är också betydelsefullt att regionen fortsatt arbetar tätt tillsammans med brukarorganisationerna inom området psykisk hälsa för att tillvarata brukarnas och de närståendes upplevelse av vård och behandling.

Stärkt jämlikhet

Region Norrbotten använder jämställdhetsintegrering som strategi för att uppnå en jämställd verksamhet samt för att utfallet ska bli jämställt. Forsatt arbete pågår för att jämställdhetsfrågor ska integreras i allt ordinarie arbete och genomsyra alla led av beslutsfattande och genomförande. Som en del i arbetet med jämställdhetsintegrering ska regionen där så är möjligt redovisa könsuppdelad statistik. När könsskillnader upptäcks i verksamheterna ska de analyseras och om det föreligger ojämställdhet bakom skillnaderna och vid oskäligen skillnader ska åtgärd vidtas. Ett utvecklingsområde är att hitta och analysera statistik inom området. En utbildning för nyckelpersoner, bland annat inom ärendeberedning inför politiska beslut, gällande jämlikhets/jämställdhetsdata och analys av dessa kommer att genomföras under våren 2025 och sedan spridas inom organisationen.

Under hösten 2025 förväntas kompetenscentrum för våldsutsatta vara i drift. Centrumet kommer bland annat att ha som uppgift att utbilda medarbetare, ge kliniskt stöd samt stärka, strukturera och systematisera arbetet. Detta kommer i förlängningen att ge våldsutsatta patienter en mer jämlik och jämställd vård i länet.

För att Norrbotten ska vara ett jämlikt och jämställt län krävs ett fortsatt aktivt arbete med frågor som rör allas lika värde. Detta lyftes i medborgardialogerna och är också i linje med nya nationella strategin som har som delmål minskade påverkbara skillnader i psykisk hälsa. Under 2025 inleds ett arbete med att skapa process, verktyg och metoder för ett mer systematiserat arbete med fokus på etnicitet och kulturell bakgrund. Arbetet utgår ifrån den kompetens och samlade erfarenhet som finns hos länets asyl-flyktingsköterskor i Boden. Syftet är att bidra

till effektiv och tydlig kommunikation mellan vårdpersonal, patienter men också medarbetare med olika kulturell bakgrund. Målet är ökad vårdkvalitet, ökad följsamhet till vård och behandling samt ökad patientsäkerhet.

Region Norrbotten har ansvar att informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter och ett särskilt ansvar att skydda och främja de nationella minoritetsspråken (samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch) genom olika insatser kring språken, exempelvis bemötande, översättningar och kulturevenemang. Region Norrbotten genomför också samråd med nationella minoriteter och urfolk två gånger per år. Samråd och handlingsplaner ska utvärderas under 2025 och nya handlingsplaner ska tas fram som börjar gälla från 2026.

Ungas inflytande

En ungdomskonsulent har anställts som arbetar inom projektet Youth Up North. Ungdomskonsulentens roll är att vara en brygga mellan unga och regionen och lyfta ungas röster i demokratiarbetet. Utöver det har Regionen initierat ett nätverk för organisationer och kommuner i Norrbotten som arbetar med ungas delaktighet och inflytande. Projektet syftar till att förbättra ungas levnadsvillkor genom att sätta unga i fokus i den lokala samhällsutvecklingen och bana väg för ökat inflytande i samverkan med kommuner och civilsamhälle. Bland annat har dialoger med barn och unga genomförts i samband med framtagandet av den nya Regionala utvecklingsstrategin.

Sedan 2023 finns ett Ungdomsråd på barnkliniken i Sunderbyn. Rådet består av ungdomar mellan 12 och 17 år, som alla har lång erfarenhet av barnsjukvård. Ungdomsrådets samlade erfarenheter ger en inblick och kunskap om hur det är att vara minderårig patient. Ungdomsrådet är under utveckling och förhoppningsvis finns även en grupp ungdomar från Gällivare/Kiruna med i rådet under våren 2025.

Ett arbete med bildandet av ett ungdomsfullmäktige pågår och inleds med bildandet av en referensgrupp av unga som ska vara med och forma konceptet. Målet är att gruppen ska vara klar och utbildas i november 2025 och att ett första ungdomsfullmäktige ska genomföras i april 2026.

Suicidpreventivt arbete

Minskad alkoholkonsumtion

Det finns ett samband på befolkningsnivå mellan alkoholkonsumtion och risken för suicid. Suicidrisken ökar både vid akut alkoholpåverkan och vid långvarigt alkoholberoende. Vid alkoholberoende kan risken för självmord bland annat öka som en konsekvens av ökad förekomst av depression. Regionen arbetar för minskad alkoholkonsumtion på flera sätt, exempelvis genom projektet ”Sober oktober”, men även som en del i det förebyggande arbetet genom hälsosamtal, information mm.

Samverkan med civilsamhället

Regionen ser det som angeläget att utforska möjligheterna att stärka samverkan med civilsamhället avseende utveckling av kompletterande insatser för att nå fler riskgrupper för psykisk ohälsa i ett tidigare skede. Detta är inte minst viktigt på det suicidpreventiva området.

Det som utmärker Norrbotten jämfört med resten av riket är de ovanligt höga suicidtalerna bland unga, 15–24 år, och de ovanligt låga suicidtalerna bland äldre 65+. Norrbotten är tillsammans med Västerbotten de enda regionerna i landet där unga (15–24 år) har en högre andel suicid än äldre 65+.

Utifrån detta behöver regionen stärka sitt arbete med barn- och unga, dels i sina egna verksamheter, dels i samverkan med länets kommuner, med skola, elevhälsa och föreningsliv.

Norrbotten skiljer sig också från resten av riket när det gäller val av metod vid suicid. Länet har en betydligt högre andel suicid genom skjutning (16%) än riket i stort (7,5%). Utifrån detta har regionen inlett ett samarbete med Jägarförbundet utifrån psykisk hälsa och suicidprevention. Samarbetet handlar om information och utbildning. Även ett nationellt samarbete med Jägarförbundet har tagit sin början.

I Norrbotten liksom i resten av riket står männen för en större andel av suiciden. Under perioden 2010–2023 stod män för 75,1 procent av suiciden i länet och kvinnor för 24,9 procent. Könsskillnaden är större i Norrbotten än i riket i stort. Utifrån detta stödjer UPH (Uppdrag psykisk hälsa) samtalsgrupper för äldre män i organisationen Hjärnkolls regi. Samarbetet med Jägarförbundet är också en möjlighet att komma i kontakt med män, både äldre och yngre.

Region Norrbotten och UPH kommer att genomföra kompetenshöjande insatser inom psykisk hälsa och suicidprevention. Insatserna riktar sig både till allmänheten och till professionella som i sitt arbete möter målgruppen.

Gemensam handlingsplan, länsrutin och lokala handlingsplaner för suicidprevention

Regionen tog 2022, i samarbete med länets kommuner, fram en länsgemensam handlingsplan för suicidprevention. Handlingsplanen kommer att revideras och följas upp under 2025.

Under 2025 kommer arbete med att skapa en gemensam länsrutin för efterlevandestöd att fortsätta. En projektstyrgrupp har startats, där bland annat primärvården ingår. Efterlevande har en ökad risk för psykisk ohälsa och egen suicid, varför insatsen är både främjande och förebyggande.

I länets kommuner pågår framtagande av lokala suicidpreventiva handlingsplaner. 11 av länets 14 kommuner arbetar med sina planer eller har beslutade planer. Regionen stödjer via UPH med ekonomiska medel för att främja långsiktighet och för att kommunerna ska kunna ha en samordnande person.

Strateg psykisk hälsa- och suicidprevention

Region Norrbotten har från och med 2025 inrättat en centralt placerad tjänst som strateg inom psykisk ohälsa och suicidprevention. Strategen kommer att arbeta övergripande med bland annat omvärldsbevakning, implementering av vårdprogram och riktlinjer.

Samordnade insatser för personer med komplexa behov med särskilt fokus på samsjuklighet och psykiatrisk heldygnsvård, tvångsvård och rättspsykiatrisk vård

Detta är ett av de områden som tas upp i den nationella överenskommelsen för 2025 mellan staten och SKR.

Norrbotten har i jämförelse med riket i stort en hög narkotikarelaterad dödlighet. Vi har därför initierat en kartläggning av ett antal ärenden (cirka 30). Syftet är att genomföra en systematisk kvalitetsuppföljning av vården för patienter med samsjuklighet.

- Beroendemottagningen, som drivs i projektform, är en del av Beroendecentrums verksamhet på Sunderby sjukhus. Projektet startades 2024 och fortsätter under 2025. Beroendemottagningen samverkar med Luleå kommun och har bland annat gemensamma ronder på akut- och träningsboendet Fyren i Luleå. Man arbetar med tillgänglighet och snabba kontaktvägar.
- En mötesplats för personer i målgruppen har startats i Fyrens lokaler. Mötesplatsen är för alla i målgruppen, inget biståndsbeslut behövs. Personalen på mötesplatsen arbetar uppsökande och med hälsofrämjande och tidiga insatser
- regionen arbetar med vården på heldygnsvården utifrån SafeWards och Meningsfull heldygnsvård
- regionen samarbetar tätt med brukarorganisationerna inom området för att tillvarata brukarnas synpunkter.
- genom UPH bedrivs i Piteå projektet ”Sexuell hälsa och återfallsrisk för vuxna med substansberoende”. Arbetet grundar sig på en KBT-manual från USA som i samverkan med universitetet i Malmö har översatts och anpassats till svenska förhållanden. Följeforskning genomförs via Malmös universitet.

Ekonomiska konsekvenser

Beslutet bedöms inte få några ekonomiska konsekvenser på kort sikt. På lång sikt bedöms det intensifierade arbetet påverka ekonomin positivt jämfört om åtgärderna inte genomförts.

Jämställdhetsperspektiv

Besluten bedöms påverka jämställdheten mellan kvinnor och män, flickor och pojkar positivt. Inom alla pågående och planerade åtgärder finns jämställdhetsarbetet integrerat och förväntas tillsammans med bland annat jämlikhetsförbättrande, barnrättsstärkande och riktade suicidpreventiva åtgärder att öka såväl jämlikheten i vården som jämlikheten mellan könen.

Barnrättsperspektiv

Beslutet bedöms få positiva konsekvenser för barns rättigheter. Detta då barnrättsarbetet är integrerat i samtliga åtgärder samt att nya forum tillkommer som ska ge möjlighet för unga att göra sin röst hörd.

Beslutsunderlag

1. Uppdragsberednings verksamhetsrapport 2024
2. Det handlar om livet – nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention

Protokollsutdrag skickas till

Regiondirektör

Hälso- och sjukvårdsdirektör

Stabsdirektör

Divisionschefer